

SUSȚINEREA STUDIILOR UNIVERSITARE ÎN TRANSILVANIA LA ÎNCEPUTURILE MODERNITĂȚII. O SURSĂ BISTRITĂEANĂ REDESCOPERITĂ*

Konrad G. Gündisch (München) – Adinel C. Dincă (Cluj-Napoca)

Abstract: *The present text focuses on a particularly important written source for the history of higher education in northern Transylvania between 1565 and 1626, more exactly a register comprising loan contracts for the financing of university studies abroad. The agreement protocols were concluded between the Lutheran Church, the Bistrița Chapter, and young men, along with their guarantors. This source, studied partially and superficially in the 19th century strictly from the perspective of the evolution of local education in Bistrița, has a greater significance in regard to the efforts made by the community to form and perpetuate its own intellectual elite, regardless of the social-economic condition of young men capable and eager to complete their education. The authors of the study deal with the history of setting up and administering the fund, who were the beneficiaries and guarantors, the conditions for granting the loans. The information provided by the Bistrița register is integrated into a larger prosopographic context, aiming to contribute to a deeper understanding of the support provided by Transylvanian communities to students, with the end scope of aggregating an intellectual elite, educated in Central and Western Europe.*

Keywords: Transylvania, Bistrița, Lutheran Church, university, study loan, registre.

De-a lungul Evului Mediu și în perioada modernă timpurie transilvănenii, dar mai ales sașii ardeleni, au menținut un contact economic și cultural strâns cu Europa Centrală și de Vest¹. Un aspect aparte al acestei relații a constat în așa-numitul proces de „peregrinare academică”, fenomen prin care studenții transilvăneni se îndreaptă înspre universitățile austriece și germane, în special datorită lipsei unor astfel de structuri educaționale de rang superior în imediata apropiere a provinciei². Investigațiile precedente asupra subiectului s-au concentrat pe sondaje prosopografice bazate pe evaluarea matriculelor universitare și a altor surse³, reunind numele și, după caz, câteva informații

* O cercetare desfășurată în cadrul proiectului PN-III-P4-ID-PCCF-2016-0064: *The Rise of an Intellectual Elite in Central Europe: Making Professors at the University of Vienna, 1389-1450*, (<https://rise-ubb.com/>), finanțat de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din cadrul Unității Executive pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării (CNCS – UEFISCDI). Studiul de față reprezintă o adaptare abreviată a unui material înaintat spre publicare (în limba germană) revistei „Studia Universitatis «Babeș-Bolyai», Series Historica” (apariție 2019).

¹ Vezi, *Siebenbürgen als Beispiel europäischen Kulturaustausches*, editor: Paul Philippi, Köln-Wien, 1975; Konrad Gündisch (împreună cu Matthias Beer), *Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen*, München, 2005.

² Existența universităților din Regatul Ungar (Pécs 1367, Óbuda 1395 și Bratislava/Pozsony, 1465) a fost de scurtă durată, vezi. Gabriel L. Astrik, *The Medieval Universities of Pécs and Pozsony*, în „British Journal of Educational Studies”, 18, 1970, issue 3, p. 306–306; Leslie S. Domonkos, *A History of Three Early Hungarian Universities: Obuda, Pozsony, and Buda*, teză doctorală, University of Notre Dame, 1966; Olga Lukács, *Bevezetés az erdélyi református iskolatörténetbe*, Kolozsvár, 2008, în special capitolul 3; *A pécsi felsőoktatás évszázadai*, editors: Tamás Fedeles, et al., Pécs, 2011.

³ Pentru a cita doar câteva dintre studiile redactate între 1857-1941 privind fenomenul peregrinației academice al sașilor transilvăneni: Karl Fabritius, *Die siebenbürgischen Studierenden auf der Universität zu*

biografice legate de persoana studenților. Cele mai valoroase cercetări până în prezent rămân fără îndoială studiile realizate de Sándor Tonk și Miklós Szabó⁴ care stabilesc la aproximativ 2500 numărul celor care au fost înscriși între 1177 și 1520 în registrele facultăților din Viena, Praga ori Cracovia, 25 dintre aceștia fiind originari din Bistrița. Noi date⁵ care extind mult baza de documentare a cercetărilor menționate, ridică cifra studenților din zona Bistriței înmatriculați doar la Universitatea din Cracovia între 1348-1525 la numărul 84, considerabil mai mare, dintre care 28 pot fi documentați cu certitudine drept cetățeni ai orașului Bistrița.

Umaniștii și reformatorii sași au urmărit constant să sprijine educația primară și învățământul superior în rândul tinerilor, indiferent de condițiile materiale. Scrieri precum *Reformatio ecclesiae Saxoniarum in Transylvania* sau *Kirchenordnung alles Teutschen in*

Wittenberg im Reformationszeitalter, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde” (în continuare „Archiv”), N.F. 2(1857), p. 134-141; Karl Schwarz, *Verzeichniß der von 1492-1539 in Krakau studirenden Siebenbürger*, în „Archiv”, 5(1861), p. 115-118; [Joseph Trausch], *Verzeichniß derjenigen Siebenbürger Sachsen, welche an den Universitäten zu Krakau, Straßburg und Göttingen studirt haben, mitgetheilt vom Vereins-Vorsteher*, în „Archiv”, 6(1864), p. 291-297; *Auszug aus dem Album der k. würtemb. Eberhard-Karls-Universität Tübingen (1617-1861)*, în „Archiv”, 7 (1867), p. 460-463; Theodor Fabini, Friedrich Teutsch, *Die Studierenden aus Ungarn und Siebenbürgen auf der Universität Leipzig von der Gründung derselben 1409 bis 1872*, în „Archiv”, 10(1872), p. 386-416; Friedrich Teutsch, *Die Studierenden aus Ungarn und Siebenbürgen auf der Hochschule in Heidelberg von der Gründung derselben bis 1810*, în „Archiv”, 10(1872), p. 182-192; G. Schiel, F. Herfurth, *Verzeichniß der auf der Universität zu Jena immatriculirten Ungarn und Siebenbürger*, în „Archiv”, 12(1875), p. 312-353; Friedrich Teutsch, *Siebenbürger in Halle [1695-1737]*, în „Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde” (în continuare „Kbl.”), 2(1879), p. 66-67; W. Fraknoi, G. D. Teutsch, *Siebenbürger in Padua [1553-1590]*, în „Kbl.”, 2(1879), p. 74-75; Georg Daniel Teutsch, *Die Studirenden aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Leyden 1575-1875*, în „Archiv”, 16(1880), p. 204-226; C. Schnizlein, *Siebenbürger auf der Universität Erlangen im 18. Jahrhundert*, în „Kbl.”, 3(1880), p. 71-72; Georg Daniel Teutsch, *Siebenbürger Studierende auf der Hochschule in Wien im 14., 15. und 16. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Siebenbürgens*, în „Archiv”, 16(1881), p. 321-354; J. Teigte, *Studenten aus Ungarn und Siebenbürgen an der Prager Universität im XIV.-XV. Jahrhundert*, în „Kbl.”, 6(1883), p. 19-20, 29-30; Franz Schullerus, *Siebenbürger Studierende an der Universität in Frankfurt an der Oder (1546-1796)*, în „Archiv”, 22(1889), p. 405-415; *Verzeichnis der Studenten aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Utrecht in den Jahren 1643-1885*, în „Archiv”, 22(1889), p. 79-92; [G. D.] T[deutsch], *Ungarländer und Siebenbürger auf der Universität in Bologna [1381-1596]*, în „Kbl.”, 13(1890), p. 25-29; M. Wehrmann, *Ungarn und Siebenbürger auf dem Pädagogium in Stettin [1604-1663]*, în „Kbl.”, 13(1890), p. 49; [A. Schullerus], *Siebenbürgische Studierende an der Universität Harderwijk [1651-1774]*, în „Kbl.”, 15(1892), p. 45-46; K. Reissenberger, *Siebenbürger Studierende in Graz [1598]*, în „Kbl.”, 40(1917), p. 42; G. A. Schuller, *Siebenbürgisch-sächsische Studenten in Greifswald [1644-1697]*, în „Kbl.”, 51(1928), p. 84-85; Egmont Zechlin, *Das Wartburgfest 1817 und die siebenbürgischen und ungarischen Studenten Jenas*, în „Siebenbürgische Vierteljahrsschrift” (în continuare „Sbg. Vjschr.”), 54(1931), p. 43-48; Friedrich Reimesch, *Siebenbürger Deutsche an der Universität Köln [1499-1524]*, în „Sbg. Vjschr.”, 63(1940), p. 244-245; Idem, *Ergänzungen zu den Verzeichnissen derjenigen Siebenbürger Sachsen, welche an den Universitäten zu Strassburg und Göttingen studirt haben*, în „Sbg. Vjschr.”, 63(1940), p. 59-63; Idem, *Siebenbürger Deutsche als Hörer an der Universität zu Rostock [1562-1729]*, în „Sbg. Vjschr.”, 64(1941), p. 73-74; Idem, *Siebenbürgisch-deutsche Studierende an der Universität Altdorf [1582-1787]*, în „Sbg. Vjschr.”, 64(1941), p. 74-75; *Siebenbürgische Studenten in Tübingen bis 1600*, în „Sbg. Vjschr.”, 64(1941), p. 37.

⁴ Sándor Tonk, *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*, Bukarest, 1979; Sándor Tonk, Miklós Szabó, *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700*, Szeged, 1992.

⁵ Péter Haraszti Szabó, Borbála Kelényi, László Szógi, *Magyarországi diákok a prágai és krakkói egyetemeken (1348-1525)*, vol. II, Budapest, 2017, p. 8.

Sybenbürgen tipărite în 1547 în Brașov⁶ drept ghid al vieții ecleziastice a germanilor transilvăneni, au avut un efect de durată, iar politica educațională urmărită de dispozițiile lui Johannes Honterus a adus o contribuție semnificativă la dotarea comunităților urbane și rurale cu școli și licee, temelia pentru continuarea studiului viitorilor profesori, notari și pastori.

Aspectului foarte important al finanțării costurilor de studiu și întreținere în străinătate, astfel de costuri ridicându-se în jurul anului 1550 la aproximativ 25 de florini ungurești de aur pe an, nu i-a fost acordat, în majoritatea cazurilor, o atenție specială. Acest sprijin, oferit de părinți în cazul familiilor înstărite, a fost substituit de comunitate, fie această orașenească sau bisericească, care a venit, prin acordarea de subvenții de studiu, în special în ajutorul tinerilor dezavantajați economic, reușind în același timp să asigure sistematic formarea și perpetuarea unei elite intelectuale. Existența burselor de studiu a fost menționată pe scurt în diverse reprezentări de ansamblu ale istoriei sașilor transilvăneni, fără însă a fi fost vreodată discutată în detaliu. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea, astfel de referințe au avut adesea un angajament național⁷, pentru ca în perioada recentă să capete un ton obiectiv⁸. Cu toate acestea, o analiză mai aprofundată a acestui aspect important al istoriei educaționale și culturale a Transilvaniei se lasă încă așteptată. Contribuția actuală – bazată pe analiza unei surse în mare parte necunoscute și parțial nepublicate – își propune să stabilească coordonatele debutului unei investigații privind promovarea de către municipalitatea și comunitatea parohială din Bistrița a studiului universitar în străinătate în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

În Bistrița există primele indicii ale unei dispoziții către Reformă atât în rândul populației, cât și în cadrul consiliului municipal încă din anii 1530. Liceul confesional⁹ s-a aflat într-o strânsă relație cu oficialii orașenești, primul său director menționat nominal, al cărui mandat a durat un întreg deceniu (1531-1541), fiind chiar notarul orașului, Georgius Seraphini: *Et ego Georgius Seraphini, eo tempore vicem gerens notarii Bistriciensis, necnon et rector schole eiusdem civitatis ibidem personaliter constitutes [...]*¹⁰. În plus, în 1548, consiliul municipal a ridicat veniturile anuale ale rectorului de la 60 la 90 de guldeni în semn de stimă față de conducătorii școlii bistrițene și a profesorilor acesteia – iar în 1551 Franz Davidis din Cluj a fost numit *modernus ludi praefectus scholae*. Consiliul municipal, responsabil pentru întreținerea școlii, a asigurat în 1565 construcția unei noi

⁶ *Urkundenbuch der Evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen*, vol. II, editor: Georg Daniel Teutsch, Hermannstadt, 1862, p. 36-71

⁷ Friedrich Storch, *Ueber den Einfluss der reformatorischen Bestrebungen des XVI. Jahrhunderts auf die Entwicklung und Bildung der Schulen*, in „Programm des evangelischen Gymnasiums zu Bistritz in Siebenbürgen”, Bistritz, 1862, p. 8; Friedrich Kramer, *Bistritz um die Mitte des 16. Jahrhunderts. Auf Grund eines Rechnungsbuches für die Jahre 1547 bis 1553*, în „Archiv”, 21(1887), p. 40.

⁸ Ernst Wagner, *Die Pfarrer und Lehrer der evangelischen Kirche A.B. in Siebenbürgen*, vol. I: *Von der Reformation bis zum Jahre 1700*, (în continuare *Pfarrer und Lehrer*), Köln-Weimar-Wien, 1998, p. 9.

⁹ Heinrich Wittstock, *Kurzer Abriß der Geschichte des Bistritzer Gymnasiums*, în „Programm des evangelischen Gymnasiums zu Bistritz”, (1851/1852), p. 1-39; (1852/1853), p. 9-19.

¹⁰ 1531.VIII.17; S.J.A.N. Cluj, Primăria Orașului Bistrița, Seria I, no. 1146; Vincze Bunyitay, *Monumenta ecclesiastica tempora innovatae in Hungaria religionis illustrantia / Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából kőt. 1530-1534 és három függelék*, vol. II, Budapest, 1904, p. 154-157.

clădiri a gimnaziului, pastorul orașului, decanul și capitlul bisericii având responsabilitatea supravegherii cursurilor. Christian Pomarius, primul decan al capitlului unificat Bistrița-Kiralia, s-a preocupat în special de supravegherea școlii și a solicitat elaborarea de programe și planuri de lecții precise¹¹.

Sursa la care vom face intens referire în cadrul studiului de față se află în păstrarea Arhivelor Naționale ale României, Serviciul Județean Sibiu, în fondul „Capitulul evanghelic C. A. Bistrița”, sub nr. 373¹². Este vorba despre un caiet învelit într-un *bifolium* de pergament manuscris (pasaje din Evangheliile, sec. XIV¹³), de dimensiunea 35x12 cm, cu 32 file, adică 64 pagini, dintre care 16 pagini sunt nescrise. Textele prezente în registru acoperă 6 decenii, fiind datate între 23 martie 1565 și 24 august 1626, în latină (40) și germană (15). Această distincție marcată de limba de redactare a textelor este definită și de identitatea grafică a unităților textuale. Pasajele în latină sunt copiate într-o cursivă de inspirație umanistică, de tip *cancellaresca*¹⁴, pe când cele în germană denotă însușirea formelor de tip *Kurrentschrift*¹⁵. Această sciziune aflată acum la mijlocul veacului al XVI-lea la început, va rămâne dominantă până în debutul secolului al XX-lea, o trăsătură specifică a întregului areal cultural-lingvistic german.

Registru în sine nu a făcut până în prezent obiectul unei interogări sistematice, nici nu a beneficiat de transcrieri integrale. Cu toate acestea, sursa documentară nu a rămas complet necunoscută mediilor științifice: în 1896, cel mai longeviv director (32 de ani, 1882-1914) al Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița, Georg Fischer (1843-1923)¹⁶, publica un scurt rezumat al registrului și transcrierea selectivă a trei dintre pagini¹⁷ într-un

¹¹ Richard Schuller, *Christian Pomarius. Ein Humanist und Reformator im Siebenbürger Sachsenlande*, în „Archiv”, 39(1913), p. 185-246; Konrad G. Gündisch, *Christian Pomarius und die Reformation im Nösnerland*, în *Luther und Siebenbürgen. Ausstrahlungen von Reformation und Humanismus nach Südosteuropa*, editors: Georg und Renate Weber, Köln-Wien, 1985, p. 114-134, aici p. 124.

¹² Varianta digitală pe site-ul www.arhivamedievala.ro.

¹³ Textul de pe învelitoarea de pergament poate fi în momentul de față reconstituit doar parțial. Acesta redă diverse pasaje biblice, cel mai probabil parte a unei compoziții liturgice (un *missale*). Pe fața anterioară, *folio* (1) *recto* poate fi încă citit textul: (coloana din stânga, rubricat) *Domenica XVa*, (coloana din dreapta) *Ad Galatas* (rubricat). [...] *si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus (Epistula ad Galatas 5:25)*. Posterior, *folio* (2) *recto* (coloana din stânga) *Secundum Marcum* (rubricat). [...] *venit ad Ihesum quidam leprosus deprecans eum, genuflexo dixit (Evangelium secundum Marcum, 1:40)*. Această piesă de „maculatură” provine dintr-o manuscris copiat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea cu ajutorul unei *textura* de înalt nivel caligrafic și care, cel mai probabil, s-a aflat în uzul liturgic al unei biserici din regiunea bistrițeană înainte de Reformă, constituind în acest fel una dintre puținele „relicve” ale culturii librare medievale din zona respectivă.

¹⁴ Vezi f. 1r-v, 2r-v, 5r-v etc. O cursivă umanistică matură de tipul *cancellaresca* pe f. 7r. Una dintre cele mai recente contribuții pe tema răspândirii scrierii umanistice la nord de Alpi și pentru faza timpurie de răspândire a noii educații grafice, la Daniel Luger, *Humanismus und humanistische Schrift in der Kanzlei Kaiser Friedrichs III. (1440-1493)*, Wien, 2016, p. 17-21.

¹⁵ Exemple pe f. 6r, 8r-9r, 10r, 11r, 12r, etc. O introducere în problema scrisului german în Transilvania în Ileana-Maria Ratcu, *Deutschsprachige Urkunden aus Siebenbürgen (15.-19. Jh.)*. *Urkundensprache – Paläographie – Handschriftenkunde*, Saarbrücken, 2013.

¹⁶ Günter Klein, *Directorii gimnaziului evanghelic C.A. din Bistrița în noua clădire gimnazială (1910-1944)*, în „Revista Bistriței”, 25(2011), p. 233-244.

¹⁷ Georg Fischer, *Geschichte des Bistritzer evangelischen Gymnasiums A.B. bis zum Jahre 1762*, în „Programm des Evangelischen Obergymnasiums A.B. und der Damit Verbundenen Lehranstalten, dann der Evangelischen Mädchenschule A.B. zu Bistrütz”, (1895/1896), p. 16-19, 75-78.

articol descriptiv dedicat directorilor și profesorilor școlii bistrițene în primele sale secole. Studiul lui Fischer, care atinge în trecere și problema studiilor superioare efectuate la Wittenberg de către unii dintre conducătorii liceului din perioada 1531-1565 (Petru Ludovic, Paul Seraphin, ș.a.), semnaleză faptul că aceștia au fost vrednici beneficiari de împrumuturi bănești din partea comunității orașenești, mai exact din fondul municipal (așa numita *Stadtkasse*). Istoricii Sándor Tonk și Miklós Szabó, în al doilea volum al studiului adresat prezenței studenților transilvăneni la universitățile europene¹⁸ folosesc informația descrisă de către Fischer, fără însă a menționa martorul manuscris direct, pe care cel mai probabil nu îl cunoșteau și nici nu încercaseră să îl identifice.

Cuprinsul acestui caiet redă, sub forma unui registru de evidență contabilă și în maniera specifică de redactare a unor scurte contracte de tip notarial, sumele intrate într-un fond bănesc și împrumuturile acordate pe baza acestuia, un fost constituit și alimentat din donații, destinat de la bun capăt finanțării studiilor superioare ale studenților bistrițeni. Donațiile efectuate *in usu(m) studiosorum*, variind între 25 florini (în monedă curentă) și 172 guldeni (florini de aur), proveneau din legate testamentare ale parohilor satelor din Capitlul Bistrița, ale foștilor directori ai gimnaziului bistrițean sau ale diverselor femei, rude ale unor preoți parohi, precum Ecaterina, văduva lui Petru Ludovic († 1582)¹⁹, fost *Rektor* al liceului din Bistrița și paroh în Dumitra, ori Anna, fiica fostului paroh din Vermeș. Constituirea „pachetului de burse” pare a fi avut loc în 23 martie 1565, când Adam Pomarius († 1576)²⁰, parohul de Vișoara și executorul testamentului lui Mihail Fleischer († 1548), fostul paroh de Bistrița între 1541-1548, adeverește²¹ primirea a 172 de guldeni (*aurei*) destinați finanțării studiilor elevilor bistrițeni: *in usum perpetuum studiosorum alendorum*.

Între anii 1565 și 1626 au contribuit prin donații: în 1565: Mihail <Fleischer>²², preot paroh de Bistrița ... 172 guldeni; 1574: juratul bistrițean Michael Linzig²³ ... 10 guldeni; 1574: Anna Zipser (*Scepusiensis*), fiica lui Calixt, fostul preot paroh din Vermeș ... 20 florini; 1578: Ecaterina²⁴, soția preotului Petrus Ludovici ... 50 „joachimicos” (taleri); 1582: N., văduva magistrului Pavel (*Paulus*) ... 100 florini; 1583: Ecaterina, văduva preotului Petrus Ludovici ... 10 florini; 1587: Johann Roth, „rector scholae” în Budacu de Jos ... 25 florini; 1587: Dorothea, fiica lui Andrei Irenäus²⁵ și soția lui

¹⁸ Tonk, Szabó, *Egyetemjárás a korai újkorban*.

¹⁹ Petrus Ludovici (?), Dipsa/Dürrbach – 1582, Dumitra/Mettersdorf), *rektor* în Bistrița (1542-1543), a studiat în Wittenberg (1544), paroh în Dumitra între 1553-1582 și, din 1558, decan al capitlului Bistrița, vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 530; vezi și Albert Berger, *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 1203-1570*, Köln-Wien 1986, nr. 2895, 3851, 4636.

²⁰ Adam Pomarius (Paumgartner) (Viile Tecii/Großeidau – 1576, Vișoara/Heidendorf), fratele lui Christian Pomarius. Înscris la Universitatea din Wittenberg (1525), a fost mai apoi paroh în Mărișelu/Großendorf (1540-1551) și Vișoara (1551-1576), din 1550 decan al capitlului Bistrița-Kiralya (vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 619).

²¹ Text editat în Fischer, *Gymnasium*, p. 75-76.

²² Michael Fleischer (?), Batoș/Botsch – 1548, Bistrița), paroh în Unirea/Wallendorf (1529-1534) și Iad/Jaad (1534-1541), primul paroh evanghelic al orașului Bistrița (1541-1548), vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 256.

²³ Jurat al orașului între 1564-1569, vezi *Urkunden-Regesten*, nr. 2928, 2969, 3248, 3453.

²⁴ Fiica judeului bistrițean Valentin Kugler, vezi *Urkunden-Regesten*, nr. 2166.

²⁵ Andreas Irenäus (Friedsmann) (1529 Nocih/Leschkirch – 1589, Budacu de Jos/Deutsch-Budak), absolvent al gimnaziului din Brașov (1547), predicator la Bistrița (1557) paroh de Budacu de Jos (1557-1589);

Valentinus Adler/Adler ... 10 florini; 1593: văduva preotului paroh Johann Graw/Graun <paroh în Dumitra> ... 20 guldeni; 1595: Barbara²⁶, văduva juratului bistrițean Stephanus Helner ... 95 „joachimicos” (taleri); 1603: Albert Artopoeus ... 75 florini; 1619: Georg Frank²⁷, judele orașului Bistrița ... 25 florini.

Resursele bănești au fost date în administrarea unui consiliu format din decanul de Bistrița, alți preoți parohi și judele orașului Bistrița, nominalizați în paginile registrului²⁸. Alături de Adam Pomarius, menționat anterior, au ocupat această poziție mai apoi: Albert Kirschner / *Cerasinus, Draconides* († 1564)²⁹, paroh de Bistrița 1548-1564; Joachim Teutsch († 1581)³⁰, rector școlar și preot paroh la Bistrița (1564-1581); Andreas Schulerus († 1601)³¹, paroh de Bistrița (1581-1601); Balthasar *Decanus* († 1586)³², preot la Unirea/Wallendorf (1560-1577), apoi la Sângeorzu Nou/Sankt Georgen (1577-1586); Gregorius Daum / *Dawm, Daumen, Thimar*, jurat și jude al orașului Bistrița (1548-1576); Johann Eckert / *Eckert, Echerth, Eggert* († 1580)³³ paroh în Vermeș/Wermesch (1574-1580) și beneficiar al unui împrumut de studii în anul 1565; Leonard Mundelius († 1589),

Pfarrer und Lehrer, nr. 414; Fischer, *Gymnasium*, nr. 74; Joseph Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Sachsen*, vol. I, Kronstadt, 1868, p. 347-348

²⁶ Barbara, fiica Ecaterinei Ludovici din prima sa căsătorie cu judele orășenesc Valentin Kugler, văduva juratului bistrițean Stephan Helner (1577-1585). Helner a fost considerat un patron al umaniștilor transilvăneni și a finanțat, printre altele, tipărirea lucrărilor lui Johannes Sommer (1542-1574) în Wittenberg (1580), vezi *Urkunden-Regesten*, nr. 3880, 3881, 4488, 4351, 4555, 4728, 4752, 4814, 4878, 4922, 5217, 5251, 5392; Hermann Schuller, *Christian Pomarius. Ein Humanist und Reformator im Siebenbürger Sachsenlande*, în „Südostdeutsche Vierteljahresschrift”, 64 (1941), p. 126, 133; Costin Feneșan, Konrad Gündisch, *Informații privind istoria Transilvaniei (sec. XVI-XVII) în calendarele lui Paul Eber*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, 17 (1974), p. 84, 90.

²⁷ Jurat al orașului Bistrița în 1594, apoi jude (1604-1605, 1608-1610, 1613-1615, 1618-1619), vezi Albert Berger, *Verzeichnis der Bistritzer Oberrichter auf Grund urkundlicher Quellen*, în „Festgabe der Stadt Bistritz. Den Mitgliedern des Vereines für siebenbürgische Landeskunde gewidmet anlässlich der am 13. und 14. August 18797 in Bistritz abgehaltenen 49. Generalversammlung dieses Vereines”, Bistritz, 1897, p. 89-90.

²⁸ Biografiile preoților parohi au fost reconstituite pe baza listelor publicate în Gustav Arz, *Series Pastorum. Die Pfarrer der evangelischen Gemeinden A.B. in der Rumänischen Volksrepublik von der Reformation bis zur Gegenwart*, I-X, în „Siebenbürgischen Familienforschung”, 1990/2-1995/2.

²⁹ Albert Kirschner (?), Valea Viilor/Wurmloch – 1564, Bistrița), absolvent al universităților din Cracovia (1534) și Wittenberg (1543), paroh al orașului Bistrița (1548-1564), vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 452; *Urkunden-Regesten*, Nr. 2895; Julius Bielz, *Porträtkatalog der Siebenbürger Sachsen*, în „Archiv”, 49 (1936-1938), nr. 163.

³⁰ Joachim Teutsch (?), Bistrița – 1581, Bistrița, înscris la universitatea din Wittenberg (1558), vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 811.

³¹ Andreas Schulerus, absolvent al gimnaziului din Brașov (1566), înscris la universitatea din Frankfurt an der Oder (1572), a fost rector școlar (1575), predicator (1577) și preot paroh (1581-1601) în Bistrița, vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 747.

³² Balthasar (?), Reghin/Sächsisch Regen – 1586, Sângeorzu Nou/Sankt Georgen), înscris la universitatea din Wittenberg (1553), predicator la Bistrița (1560), preot paroh în Unirea/Wallendorf (1560-1577) și Sângeorzu Nou (1577-1586), a fost în repetate rânduri decan al capitolului Bistrița, vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 199; *Urkunden-Regesten*, nr. 3451.

³³ Gregorius Daum (?), Bistrița – 1580, Vermeș/Wermesch), absolvent al gimnaziului din Brașov (1559), înscris la universitatea din Wittenberg (1562-1565), colaborator al gimnaziului bistrițean (1565) și mai apoi paroh în Vermeș (1574-1580), vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 217; Tonk, Szabó, *Egyetemjárás a korai újkorban*, nr. 1037.

paroh în Viișoara/Heidendorf (1576-1582), apoi în Lechința/Lechnitz (1582-1589); Johann Graw / *Grau, Graun* (†1592)³⁴, paroh de Dumitra/Mettersdorf (1582-1592); Emeric Lieb / *Amicinus* († 1602)³⁵, paroh de Monariu (1562-1602); Mathias Roth / *Rhott, Ruffinus* († 1598)³⁶, paroh de Viișoara/Heidendorf (1582-1598); Johann Totschner († 1602)³⁷, decan de Bistrița la 1595 și paroh în Dipșa/Dürrbach (1582-1605); Thomas Areld / *Areld, Oreld* († 1602)³⁸, paroh de Satu-Nou/Oberneudorf (1575-1602).

Dintre cei 20 de beneficiari ai împrumuturilor de studiu³⁹ majoritatea au putut fi regăsiți în matricula universității din Wittenberg⁴⁰. Documente ulterioare⁴¹ confirmă întoarcerea lor în comunitățile săsești – uneori chiar cele în cele natale – în calitate de preoți parohi sau predicatori. De asemenea, majoritatea își petrec ani la rând în calitate de directori – *Rektor, rector scholae* – la cârma liceului bistrițean.

Lista studenților bistrițeni care au beneficiat de finanțarea studiilor poate fi reconstituită pe baza sursei în discuție, astfel, detaliile din listă fiind completată cu informațiile disponibile în alte izvoare:

1. Johann Eggert/ Eckert († 1580) primește în 1565 un împrumut de 10 guldeni pentru a achita studiile la Wittenberg, unde era înscris în 1562 și studiasse 3 ani – va ajunge paroh în satul Vermeș/Wermesch (1574-1580).

2. Johannes Teutsch († 1595)⁴² primește în 1565 suma de 20 guldeni pentru achitarea studiilor la universitatea din Wittenberg – revine în Transilvania ca paroh de Tăpuiu/Treppen (1574-1595).

³⁴ Johann Graw, absolvent al gimnaziului din Brașov, înscris la universitatea din Wittenberg (1574-1575), a fost rector școlar (1579), predicator (1580) în Bistrița, apoi paroh de Dumitra (1582-1592), vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 310.

³⁵ Emeric Lieb (1522, Bistrița – 1602, Bistrița); cantor al gimnaziului bistrițean, diacon în Dumitra/Mettersdorf, preot paroh în Monariu/Minarken (1562-1602), notar al Universității Săsești, din 1589 în repetate rânduri decan și senior al Capitlului Bistrița, vezi Joseph Trausch, *Schriftsteller-Lexikon*, vol. II, Kronstadt, 1870, p. 355-366; Fr[anz] Zimmermann, *Aus alten Einbänden von Rechnungen aus den Jahren 1506 bis 1691*, în „Archiv”, 19 (1884), p. 267-268; *Pfarrer und Lehrer*, nr. 520.

³⁶ Mathias Roth (/, Teaca/Tekendorf – 1598, Viișoara/Heidendorf, absolvent al gimnaziului din Brașov (1563), predicator în Lechința/Lechnitz (1577), paroh în Viișoara (1582-1598), decan dal Capitlului Bistrița (1585, 1596), vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 679.

³⁷ Johann Totschner (ca. 1554, Dipșa/Dürrbach – 1602, Dipșa/Dürrbach, absolvent al gimnaziului din Brașov (1571), predicator (1571) și paroh (1582-1602) în Dipșa, din 1592 în repetate rânduri decan al Capitlului Bistrița, vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 825.

³⁸ Thomas Areld (? , Dipșa/Dürrbach – 1602, Satu Nou/Oberneudorf), absolvent al gimnaziului din Brașov (1546), înscris la universitatea din Wittenberg (1562), paroh în Satu Nou (1575-1602), vezi *Pfarrer und Lehrer*, nr. 75.

³⁹ Vezi, de exemplu, 1563.IX.23; SJAN Cluj, Primăria Orașului Bistrița, Seria I, nr. 2605 un document de liberă trecere/salvconduct acordat bistrițenilor Andreas Marcus, Gregorius Lang, Franciscus Daum și Johannes Eggert de către sfatul municipal bistrițean pentru călătoria lor de studii la *Academia Wyttebergensi*.

⁴⁰ Karl Eduard Förstemann ș.a., *Album Academiae Vitebergensis, 1. Ab a. Ch. MDII usque ad MDLX*, Tauchnitz, Leipzig, 1841; Karl Eduard Förstemann ș.a., *Album Academiae Vitebergensis, 2. Ab a. Ch. MDII usque ad a. MDCII*, Halis, 1894.

⁴¹ Friedrich Storch, *Ueber den Einfluss de reformatorischen Bestrebungen des XVI Jahrhunderts auf die Entwicklung und Bildung der Schulen*, în „Programm des evangelischen Gymnasiums zu Bistritz”, XI (1862), p. 33-47 scrisori ale câtorva studenți aflați la studii în Wittenberg către familiile lor din Transilvania.

⁴² Fischer, *Gallus Rohrmann, Johann Teutsch*, în „Kbl.”, (1881), p. 96-97; *Pfarrer und Lehrer*, nr. 811.

3. Clement Goltschick/Gottschiek († ?)⁴³ din Monariu/Minarken, se împrumută cu 40 de guldeni în 1568, este înregistrat în matricula Universității din Wittenberg în anul următor – va ocupa funcția de director al gimnaziului din Bistrița între 1572-1574. Garant: Floryanus Goltschick, tatăl său.

4. Georgius Hirscher/Riemer/Rymer († post 1589)⁴⁴ se împrumută în 1568 și 1569 cu 70 guldeni ungurești pentru a-și acoperi costurile studiilor la universitățile din Wittenberg în 1569 și Frankfurt an der Oder în 1570. Garant: Görig Riemer, tatăl său.

5. Johannes Gerser/Girescher (†1590)⁴⁵ – primește 50 guldeni în 1573 pentru acoperirea cheltuielilor cu studiile în Bardejov/Bartfeltt – *rektor* al gimnaziului din Bistrița între 1577-1578, apoi paroh de Vermeș/Wermesch (1580-1590). Garant: Albert, tatăl său.

6. Johann Grau/Graw junior († ante 1593)⁴⁶ – se împrumută în 1575 și 1580 pentru efectuarea studiilor la Wittenberg – va ocupa poziția de director al gimnaziului din Bistrița în 1579, iar mai apoi, în 1582, predicator în același oraș. Garant al împrumutului: Johannes Graw, tatăl său.

7. Georgius Wrischer/Urischer († 1602)⁴⁷ în 1575 solicită 25 florini pentru finanțarea studiilor la Wittenberg, după ce, în 1571, era înscris în matricula școlii din Brașov⁴⁸ – va ajunge paroh al bisericii din Jelna/Senndorf (1602). Garant: Petrus Wrischer din Budacu de Jos/Budak, tatăl său.

8. Athanasius Lany/Heydendorfer († 1598)⁴⁹ se înscrie la universitatea din Wittenberg (1578) iar apoi la Leipzig (1580). Va fi predicator la Bistrița în 1590, apoi paroh în Mărișelu/Großendorf. Garant pentru suma împrumutată de 20 florini în monede obișnuite și a 14 florini ungurești de aur: Valentin Schneyder din Crainimăt/Baierdorf, tatăl său.

9. Andreas Kröcher/Krecherus († 1602) înscris la Wittenberg în 1578, achită studiile cu suma de 25 de guldeni împrumutată – va păstori parohia din Pinticu/Pintak (1595-1602). Garant al împrumutului: Caspar Kröcher, orășean din Bistrița (*Einwoner der Stadt Nösen*).

10. Jacob Pyrus/Birbaum († 1602)⁵⁰, se împrumută în 1578 și 1579 pentru finanțarea studiilor sale în Germania – înscris la Wittenberg în 1578, ajunge *Rektor* și predicator la Bistrița (1583-1589), paroh în Mărișelu/Großendorf (1589-1591) și Sângeorzu Nou/Sanktgeorgen (1591-1602). Pentru primul împrumut a garantat tatăl său, Benedict/Bennek Birbawm, orășean din Bistrița (*Eynwoner der Stadt Nösen*), iar pentru al doilea fratele său, Stefan Pyrus.

⁴³ Fischer, *Gymnasium*, p. 58.

⁴⁴ Solicită în 1589 funcția de „senior al Bisericii Reformate” din Fels am Wagram (Austria), vezi *Urkunden-Regesten*, nr. 3674, 3681; *Pfarrer und Lehrer*, nr. 919.

⁴⁵ *Pfarrer und Lehrer*, nr. 281.

⁴⁶ Fischer, *Gymnasium*, p. 58.

⁴⁷ Tonk, Szabó, *Egyetemjárás a korai újkorban*, nr. 667.

⁴⁸ Friedrich Schiel, *Matrikel des Kronstädter Gymnasiums vom Jahre 1544-1810*, în „Programm des evangelischen Gymnasiums in Kronstadt 1862/1863”, Kronstadt, 1863, p. 1-46, aici p. 24.

⁴⁹ *Pfarrer und Lehrer*, nr. 342.

⁵⁰ *Pfarrer und Lehrer*, nr. 608.

11. **Daniel Kröcher/Crecher/Krecher** († 1602)⁵¹ primește în 1579 un împrumut pentru finanțarea studiilor la Wittenberg; întors la Bistrița va ocupa funcția de notar al orașului⁵² între 1587-1602. Garant al împrumutului: Emeric Lieb, paroh de Monariu, ruda sa: „*cognatus*”.

12. **Lucas Scheseus** († ?)⁵³ se împrumută în 1579 cu 50 de taleri pentru finanțarea studiilor, după ce în 1571 se afla deja înscris în matricula universității din Frankfurt an der Oder. Garant al împrumutului său a fost Jacob Scheseus († 1582), paroh de Nieder Wallendorff⁵⁴ (1569-1582).

13. **Leonard Krecharus/Crecher/Kröcher** († 1602) – primește în 1582 un împrumut de 50 florini de aur pentru finanțarea studiilor – va ocupa funcția de *Rektor* la școala din Bistrița, apoi paroh la Iad/Jaad (1588-1599) și Viișoara/Heidendorf (1598-1602). Garant al împrumutului a fost tot Emeric Lieb, parohul din Monariu, ruda sa: „*cognatus meus*”.

14. **Benedict Irenaeus** († ?)⁵⁵, fiul lui Andreas Irenäus paroh de Budacu de Jos (1557-1589), se împrumută în 1583 cu 25 de taleri pentru finanțarea studiilor în Germania; tatăl său a garantat împrumutul.

15. **Andreas Reichmund** († 1602)⁵⁶ primește în 1589 un împrumut pentru finanțarea studiilor în Germania; absolvent cu titlul de *magister* al Universității din Strasbourg în 1591, devine *lektor* al gimnaziului bistrițean în 1595, paroh în Ghinda/Windau (1596-1602), apoi în Budacu de Jos/Deutsch Budak (1602). Garant al împrumutului: tatăl său, Stefan Seuffner, episcop (*kirgen vatter*) al bisericii parohiale din Bistrița.

16. **Gallus Rhorman** († 1602)⁵⁷, se împrumută în 1592 cu 25 florini de aur pentru achitarea studiilor de la Basel și Strasbourg – devine *Rektor* al școlii din Bistrița (1593-1598), apoi predicator și paroh de Bistrița (1601-1602). Pentru împrumut a garantat tatăl său, Ladislau Rhorman, *vilicus/Hann* în Teaca/Tekendorff.

17. **Johann Budacker junior** († 1613)⁵⁸ primește în 1596 un împrumut pentru finanțarea studiilor în Germania, devine paroh de Târpiu/Treppen (1602) și Bistrița (1602-1611), apoi Biertan (1611-1613); tatăl său, Hannes Budacker senior, *Rathgeschwornen* în Bistrița, garantează pentru acest împrumut.

18. **Ștefan Pyrus** († 1603)⁵⁹, la rândul său beneficiarul unui împrumut de 32 guldeni în 1597 pentru efectuarea studiilor la Leipzig. Va ocupa poziția de *Rektor* al gimnaziului din Bistrița, paroh în Vermeș/Wermesch (1602-1603) și Lechința/Lechnitz în 1603. Garant al împrumutului a fost Iacob Pyrus, fratele său.

⁵¹ *Pfarrer und Lehrer*, nr. 489.

⁵² Paul Philippi, *Der Bistritzer Notär Daniel Krecher und die siebenbürgische Religionsfreiheit*, în „Kbl.”, III, Folge, 6. Jg., Heft 3-4, 1976, p. 162-166.

⁵³ Tonk, Szabó, *Egyetemjárás a korai újkorban*, nr. 1577.

⁵⁴ Localitate înglobată în orașul Bistrița.

⁵⁵ Tonk, Szabó, *Egyetemjárás a korai újkorban*, nr. 299.

⁵⁶ *Pfarrer und Lehrer*, nr. 634.

⁵⁷ *Pfarrer und Lehrer*, nr. 664.

⁵⁸ Tonk, Szabó, *Egyetemjárás a korai újkorban*, nr. 1116; *Pfarrer und Lehrer*, nr. 166.

⁵⁹ *Pfarrer und Lehrer*, nr. 738.

19. **Georgius Seuffner** († ?)⁶⁰ se împrumută cu 15 taleri în 1597, pentru finanțarea studiilor la Wrocław/Breslau – va ajunge paroh în Mărișelu/Großendorf (1602-1603), Dișșa/Dürrbach (1603-1611), Șieut/Klein Schogen (?). Garant al împrumutului a fost tatăl său, Stefan Seuffner, jurat al sfatului orașului Bistrița.

20. **Johann Heilmann** († ?)⁶¹ se împrumută în 1619 cu 25 florini pentru achitarea studiilor în Germania, la Universitatea din Frankfurt an de Oder. Împrumutul său a fost restituit în 1626 de către fratele său, Andreas Heilmannus.

Condițiile necesare pentru a beneficia de un împrumut erau dictate în primul rând de către testatori, care își direcționează sumele pentru finanțarea acelor studenți *honesti et pii* care „să fie legați de învățăturile școlii și bisericii bistrițene” (*studia scolae et ecclesiae Bistriciensis addicturi essent*). Contractul enunța în mod clar un text standard, de tip formular, al asumării împrumutului de către beneficiar, care implica următoarele condiții: după încheierea studiilor superioare – de obicei la o universitate din Germania, dar au fost acordate împrumuturi și pentru finanțarea studiilor în alte orașe transilvănene, precum Sibiu – beneficiarul împrumutului („bursei”) se angaja să se întoarcă în patrie (*ut non peregrinis, sed patriae suam operam dedicent*) unde să „servească Bisericii” (*ecclesiae servire possim*). Apoi era înscrisă obligația de a restitui banii primiți în termen de șase ani. Nu în ultimul rând, beneficiarul se angaja să restituie banii din bunurile sale dacă nu va fi în stare să încheie studiile superioare sau dacă va îmbrățișa o altă confesiune decât cea luterană (*aut si haeresi aliqua vel dogmate pugnante cum catholica doctrina harum ecclesiarum infecti fuerint / aliud doctrinae religionis genus*), majoritară la Bistrița (*in urbe Bistriciensis publico sonat, amplexum esse*). Sumele variau între 25 și 60 guldeni, acordându-se și un împrumut de 100 taleri pentru Johann Budacker junior († 1613) în 1596 pentru finanțarea studiilor sale în Germania.

Studenții care au beneficiat de un împrumut din fondul special constituit – 20 menționați nominal în sursă – și-au asumat în scris obligațiile descrise anterior. Aceste angajamente au fost autentificate prin valoarea autografului și a sigiliului inelar personal, menționate prin formula explicită: *meum chirographum manu propria scriptum ac sigillo meo usuali communitum*. Toate contractele de împrumut au fost redactate sub forma unui instrument notarial, o dovadă suplimentară a reputației notarului public în rândul sașilor transilvăneni din Evul Mediu târziu și din perioada modernă timpurie⁶². Nu se depuneau garanții materiale pentru împrumut, dar o persoană cu autoritate – un părinte, un frate, sau chiar un preot paroh rudă – garanta împrumutul acordat, obligându-se să restituie banii într-un termen de 6 ani, atât în cazul morții beneficiarului împrumutului, cât și a sa – condiție importantă pentru ca fondul să nu sufere pierderi și alți tineri studioși să poată beneficia de pe urma sumelor puse la dispoziție. Contractele de finanțare a studiilor astfel încheiate sunt validate cu semnăturile beneficiarilor, ale garanților și ale martorilor, adică administratorii fondului.

⁶⁰ Tonk, Szabó, *Egyetemjárás a korai újkorban*, nr. 692.

⁶¹ Tonk, Szabó, *Egyetemjárás a korai újkorban*, nr. 1164.

⁶² Adinel C. Dincă, *Notaries Public in Late Medieval Transylvania. Prerequisites for the Reception of a Legal Institution*, in *Literacy Experiences concerning Medieval and Early Modern Transylvania*, editori: Susana Andea, Adinel C. Dincă. „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu»”, Supliment, LIV, (2015), p. 33-47.

Caietul-registru discutat reprezintă o sursă extrem de valoroasă din punct de vedere prosopografic, consemnând nume ori funcții laice și ecleziastice corelate cu orașul transilvănean Bistrița și cu marcaje temporale clar delimitate. În același timp, relevă funcționarea timp de peste 60 de ani a unui sistem de sprijin comunitar. Trebuie menționat aici că toate angajamentele asumate sunt marcate cu însemnarea ulterioară *Solvit*, scrisă de o altă mână, semnificând rambursarea sumelor împrumutate, un fapt care atestă viabilitatea sistemului operat la Bistrița. Nu în ultimul rând, sursa bistrițeană acum redescoperită subliniază importanța pe care societatea timpului o acorda educației superioare, și marchează etapele constituirii unei elite intelectuale ecleziastice locale, susținute financiar de către membrii parohiilor din Capitlul Bistrița.

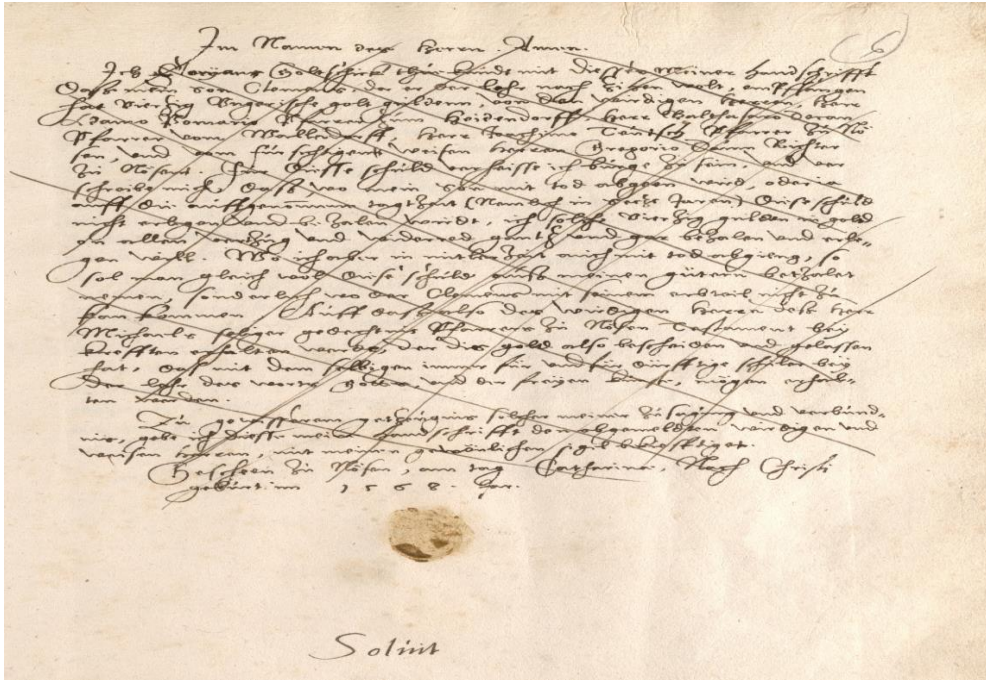
Desigur, se naște firesc întrebarea privind răspândirea unui astfel de sistem în cuprinsul Transilvaniei luterane. La Sibiu, de pildă, există indicii clare în acest sens, chiar dacă nici acestea nu sunt suficient studiate⁶³: în 1552 Emanuel, fiul notarului orașului Sibiu, Lukas Trapoldinus, primea un împrumut de 50 de florini din partea sfatului orașenesc pentru studiile sale la Universitatea din Wittenberg. Fratele său vitreg, Daniel Gyngling, beneficia de același ajutor bănesc în 1555. Informațiile provin dintr-o sursă extrem de asemănătoare cu cea bistrițeană: un registru⁶⁴ de evidență a împrumuturilor acordate dintr-un fond orașenesc (*stipendium ex publica pecunia que in Ladulam ad id solum deputatam ... numberabuntur quinquaginta floreni*), sprijinit și prin donații publice, pentru tinerii studioși din Sibiu. Fondul a fost constituit prin decizia senatului municipal în 1555 iar administratorii – cei 4 deținători ai cheilor lăzii în care era depozitată suma de bani – au fost persoane de vază și de încredere ale comunității sibiene, atât laici (doi jurați municipali: *seniores cives senatus Cibiniensi*), cât și ecleziastici (decanul capitlului și preotul paroh al orașului). Informațiile din registru, redactate în latină și germană, se extind până în 1617, fără însă a conține formulele notariale de autentificare prin semnătura autografă și imprimarea sigiliului personal din sursa bistrițeană.

De asemenea, se mai poate pune problema în ce măsură astfel de proiecte comunitare de sprijinire a studiilor de nivel superior, de finanțare a edificării propriei elite intelectuale-eleziastice, reprezintă o „invenție”, o viziune nouă a Reformei luterane privitor la rolul central al educației, izvorâtă în urma teoretizărilor lui Melanchton. Sau, dimpotrivă, ca atât de multe alte fenomene, dacă nu cumva un astfel de „sistem de burse” acordate de comunitate nu își are rădăcinile în secolele medievale. O viitoare discuție privind școala și formația sau educația literată în Transilvania înainte de mijlocul secolului al XVI-lea va încerca să clarifice și acest aspect deosebit de interesant.

⁶³ Ágnes Flóra, „From Decent Stock”: *Generations in Urban Politics in Sixteenth-Century Transylvania*, in *Generations in Towns: Succession and Success in Pre-Industrial Urban Societies*, editors: Finn-Einar Eliassen, Katalin Szende, Newcastle, 2009, p. 210-231; Flóra Ágnes, *Hivatal vagy hivatás? Városi jegyzők a kora újkori Erdélyben*, in: „... éltünk mi sokáig 'két hazában'...” – *Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére*, editors: Dáné Veronka, Oborni Teréz, Sipos Gábor, Debrecen, 2012, p. 123-134.

⁶⁴ S.J.A.N. Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Seria actelor financiar contabile și de impunere, Subseria I: Socoteli economice, nr. 689.

Anexa

S.J.A.N. Sibiu, Fond Capitulul evanghelic C.A. Bistrița, nr. 373, f. 6r

(Transcrierea)

Im Namen des Herrn. Amen.

Ich Floryan Golttschick thue kundt mit diesser Meiner Handschrift daß mein son Clemens, da er der lehr nach Ziben wolt, empffangen hat vierzig Ungarischen golt guldenn, von den wirdigen Herren, Herr Adamo Pomario Pfarrer zum Heidendorff, Herr Balthasaro Decan, Pfarrer vom Wallendorff, Herr Joachimo Teutsch, Pfarrer zu Nösen, vnd vom fürsichtigen weisen Herren Gregorio Daum Richter zu Nösen. Für diese Schuldt verheisse ich bürge zu sein, vnd vorschreibe mich daß, wo mein son mit tod abgeen wird, oder auff die auffgenommene tagt zeit (Nemlich in sechs Jahren) diese schuldt nicht erlegen vnd bezahlem wirdt, ich solche vierzig gulden in gold in allen vertzug vnd widerred gantz und gar bezalen vnd erbringen will. Wo ich aber in mitler Zeit auch mit Tod abging, so sol man gleich wohl diese schuldt auß meinen Gütern bezahlet nehmen, sonderlich wo der Clemens mit seinem ertheil nicht zu kann kommen. Auff daß also des wirdigen Herren deß Herr Michaels seliger Gedechtnis Pfarrers zu Nösen Testament bey Krefften erhalten werde, der dies Geld also beschieden und gelassen hat, daß mit dem selbigen immer für vnd für dürfftige Schüler bey der Lehr des Wortes Gottes, vnd der freyen Künste, mögen erhalten werden.

Zu gewisserem getzeugnis solcher meiner Zusage und Verbundnis, gebe ich diese meine Handschrift den obgemeldeten wirdigen vnd weisen herren, mit meinem gewöhnlichen Sigil bekreffiget.

Geschehen zu Nösen, am tag Catharinae⁶⁵, nach Christi geburt im 1568. Jar

⁶⁵ 25 Noieembrie.